
KEY COMPETENCES AND INTERSUBJECT CONNECTIONS IN EDUCATION OF STUDENTS ON HUMANITY AND SOCIETY IN 4TH GRADE

Elena Hristozova

Trakia University - Stara Zagora, PF, Bulgaria, e.t.xristozova@gmail.com

Abstract: The competence approach in education is a modern, contemporary and innovative approach. In a school environment, it is accepted as interdisciplinary because it applies knowledge from one academic field to another. Only in such an interdisciplinary situation can the key competences identified in the European Reference Framework in 2018 be developed. In this competence framework, content-enriched and modernized competences are specified, which correspond to the developed modern society, respectively, and school education. Here, the possibility to develop one key competence in the context of at least one more, to build a competence symbiosis for assimilation, application and personalization of knowledge, skills, attitudes and developing attitudes is clarified here. This article examines the European, normative and research dimensions for the development of key competences in a school environment. The European dimensions are outlined through the Recommendations of the European Union on the commensurability and transfer of credits and quality education. The normative dimensions present the modern policies of the Ministry of Education and Science of the Republic of Bulgaria for the introduction and development of the competence-oriented approach in school and higher education. Scientific research dimensions present scientific research and innovations related to the development of the competence approach in school and higher education.

In a pragmatic plan, the possibilities for realizing inter-subject and interdisciplinary connections in the education in the 4th grade are considered: and more precisely through the educational content of the study subject "Man and Society" in the 4th grade. The specifics of integrating topics from the learning content with other studied learning subjects and school activities to acquire key competencies are considered. To achieve the goals of school education, project-based learning is applied. Project work develops team skills, sharing skills and collaborative problem-solving skills. In a project environment, not only the key competences are developed, but also the specific competence: collaborative problem solving. It can be perceived that this competence is attached to the key competences and creates conditions for application, analysis and synthesis of knowledge - the higher level in B. Bloom's pyramid. Conditions are created for mastering a complex of competencies corresponding to the age characteristics and individual needs of the learners.

Keywords: interdisciplinary connections, man and society.

КЛЮЧОВИ КОМПЕТЕНТНОСТИ И МЕЖДУПРЕДМЕТНИ ВРЪЗКИ В ОБУЧЕНИЕТО НА УЧЕНИЦИТЕ ПО ЧОВЕКЪТ И ОБЩЕСТВОТО В 4 КЛАС

Елена Христозова

Тракийски университет - Стара Загора, ПФ, България, e.t.xristozova@gmail.com

Резюме: Компетентностният подход в образованието е модерен, съвременен и иновативен подход. В училищна среда той се приема като интердисциплинарен, защото чрез него се прилагат познанията от една учебна област в друга. Само в такава интердисциплинарна ситуация могат да се развият ключовите компетентности, изведени в Европейската референтна рамка през 2018 година. В тази компетентностна рамка се конкретизират съдържателно обогатени и осъвременени компетентности, които отговарят на развитото съвременно общество, респективно и училищно образование. Тук се изяснява и възможността една ключова компетентност да се развива в контекста на поне още една, да се изгражда компетентностна симбиоза за усвояване, приложение и оличностяване на знанието, уменията, отношенията и развиване на нагласи.

В настоящата статия се разглеждат европейските, нормативните и научно-изследователски измерения за развитие на ключовите компетентности в училищна среда. Европейските измерения се очертават чрез Препоръките на Европейския Съюз за съизмеримост и трансфер на кредити и качествено образование. Нормативните измерения представят съвременните политики на Министерството на Образованието и Науката на Република България за въвеждане и развитие на компетентностно ориентирания подход в училищното и висше образование. Научно-изследователски измерения представят научни изследвания и иновации, свързани с развитие на компетентностния подход в училищното и висшето образование.

В прагматичен план се разглеждат възможностите за реализиране на междупредметни и интердисциплинарни връзки в обучението в 4. клас: и по-точно чрез учебното съдържание на учебния предмет „Човекът и обществото“ в 4. клас. Разгледана е спецификата при интегриране на теми от учебното съдържание с други изучавани учебни предмети и училищни дейности за придобиване на ключови компетентности. За постигане на целите на училищното образование се прилага проекто-базираното обучение. Работата по проект развива екипни умения, уменията за споделяне и уменията за решаване на проблеми в сътрудничество. В проектна среда се развиват не само ключовите компетентности, а и специфичната компетентност: решаване на проблеми в сътрудничество. Може да се възприеме, че тази компетентност е прикрепена към ключовите компетентности и създава условия за прилагане, анализ и синтез на знанието – по-високата степен в пирамидата на Б. Блум. Създават се условия за овладяване на комплекс от компетентности, съответстващи на възрастовите особености и индивидуалните потребности на обучаемите.

Ключови думи: междупредметни връзки, човекът и обществото.

1. ВЪВЕДЕНИЕ

В настоящата статия са използвани теми от учебното съдържание по човекът и обществото, 4. клас, по учебника на “Клет България” (Матанов & и други, 2019). В хода на обучението на учениците, в прагматичен план са реализирани междупредметни връзки, съобразени с учебното съдържание, възрастовите и личностни особености на учениците, както и нивото им на подготовка. Описани са междупредметни връзки при изучаване на конкретната глобална тема - “България и Европа”. За осъществяването на заложените междупредметни връзки и ключови компетентности в учебната програма по учебния предмет човекът и обществото се постигат чрез предметните области - Български език и литература, Чужди езици, Математика, Информационни технологии и Технологии и предприемачество.

2. ИЗЛОЖЕНИЕ

През 2006 г. Европейският парламент и Съветът на Европейския съюз приемат Препоръка относно ключовите компетентности за учене през целия живот. В тази препоръка държавите членки се приканват „да развият ключови компетентности за всички като част от своите стратегии за учене през целия живот, включително стратегиите за постигане на всеобща грамотност, и да използват документа Ключови компетентности за учене през целия живот — Европейска референтна рамка“ (Препоръка на ЕС, 2018). Европейските измерения за придобиването на тези компетентности се оказва ключово за личностно развитие, активно гражданство, социално включване и пригодност за трудова заетост на гражданите към динамично променящите се условия. Това налага необходимостта от изграждането на знания и умения като приоритет на образованието, а образователните дейности допринасят за постигането на ключовите компетентности от Европейската референтна рамка. В книгата “Компетентности и образование” компетентностите са дефинирани като динамична съвкупност от знания, умения, нагласи и отношения, които се придобиват в процеса на обучение (МОН, 2019).

Научно-изследователските измерения за развитие на ключовите компетентности и междупредметните връзки в училищна среда са обсъждани и дефинирани от редица автори в научния и в образователния дискурс. Я. Коменски пръв полага идеята за междупредметното взаимодействие. В книгата си “Велика дидактика” (2007) подчертава, че “Никому не трябва да се раздава образование на основата на една, която и да е частна наука, независимо от останалите науки..., както в природата всичко е свързано с друго, така и в обучението е нужно да се свързва всяко нещо, и именно така, а не иначе” (Коменски, 2007). Съществуват различни класификации за връзките в учебната дейност. Според Рашкова, С., междупредметните връзки се провеждат в три посоки: вътрепредметни, вътрециклови и междуциклови. Вътрепредметните връзки са взаимодействията между знанията, уменията и навиците на учебното съдържание в рамките на един и същи учебен предмет. Вътрецикловите връзки - между родствени учебни предмети, включени в съответния цикъл. Междуцикловите връзки се осъществяват между два или повече учебни предмета от различни цикли (Рашкова, 1997).

Някои автори наричат междупредметните връзки - интердисциплинарни. Неминска, Р. дефинира интердисциплинарните компетентности като силно развити умения за взаимодействие между няколко учебни дисциплини. Тя твърди, че интердисциплинарните компетентности се очертават като ядро на компетентностния подход, който се определя като основополагащ за новата образователна парадигма и предполага необходимостта от практическото прилагане на знанията. Практическата му насоченост създава възможности за подготвяне на личността за социализация в непрекъснато променящите се условия, като се формират ключови компетентности за учене през целия живот (Неминска, Теоретични и технологични

основи на интердисциплинарното обучение, 2021). Неминска, Р. разглежда новата образователна парадигма като “рефлексивно-изследователска”, измерима чрез изследователския подход (Неминска, Изследователския подход в учебните програми в начален етап на образование, 2018). “Изследва се образователното пространство, в това число: педагогически взаимодействия, мотивация, личностно развитие, компетентностен подход, мултиметодологии, решаване на проблеми в сътрудничество, работа в екип, така че да бъде успешно реализирането на личността в живота и обществото” (Неминска, Теоретични и технологични основи на интердисциплинарното обучение, 2021). Авторът подчертава, че изследователският подход насочва към интердисциплинарното обучение и определя днешния съвременен свят като интердисциплинарен, което се дължи на - познанието, което получават подрастващите от виртуално пространство и това променя и ролята на учителя – “той вече не само, че не е единствен източник на информация, но той вече не е ментор, не е фасилитатор...” (Неминска, Теоретични и технологични основи на интердисциплинарното обучение, 2021).

Смяната на фокуса в обучението от преподаване на знания към овладяване на ключови компетентности и развитието на способности да се решават проблеми, извежда на преден план компетентностния подход. Той е ориентиран към резултатите, които ученикът трябва да постигне. Свързва се със способността на основата на придобитите знания, да се демонстрират умения и да се решават проблеми в различни ситуации от ежедневието (МОН, 2019). Компетентностният подход поражда иновативни подходи в процеса на преподаване и учене. Това налага разработване на учебните задачи, които стимулират критическото мислене, екипната работа, творчеството, уважение към различното мнение, емоционалната интелигентност, вземането на решения. При прилагане на придобитата компетентност, учениците се мотивират да участват и търсят нови решения. Внедряването на интерактивните методи и новите технологии на обучение в учебния процес допринасят за развитието на инициативност, творчество, критично мислене у учениците. Николова, Й. изследва приложението на иновациите в учебния процес в начален етап на образование. Тя посочва, че при прилагане на практически, изследователски, творчески и игрови методи и похвати, проектно-базирано обучение, работа в екип и др., учениците активно участват в учебния процес. По този начин формират широк набор от ключови компетентности, повишават учебните си постижения и проявяват интерес към учебното съдържание (Николова, 2020). Използването на иновации в процеса на преподаване и учене повишава мотивацията за активна дейност, а интердисциплинарното обучение улеснява формирането на отделните ключови компетентности и води и до интегрираното им придобиване.

Нормативните измерения представят съвременните политики на Министерство на образованието и науката в Република България. В съответствие с Европейската квалификационна рамка е разработена Национална квалификационна рамка. Тя дава възможност на българската образователната система да се съпостави с другите държави от Европейския съюз, като се признават дипломи, свидетелства и други документи за квалификация и обхваща всички образователни етапи и степени на образование. В рамките на Българското председателство ключовите компетентности от Препоръка на Съвета на Европейския съюз са осъвременени и намират приложение в Закона за предучилищното и училищното образование и в подзаконовата нормативна уредба. В Закона са заложили следните групи ключови компетентности: компетентности в областта на българския език; умения за общуване на чужди езици; математическа компетентност и основни компетентности в областта на природните науки и на технологиите; дигитална компетентност; умения за учене; социални и граждански компетентности; инициативност и предприемчивост; културна компетентност и умения за изразяване чрез творчество. Изведена е и девета - умения за подкрепа на устойчивото развитие и за здравословен начин на живот и спорт, значима за образователната ни система компетентност (ЗПУО, 2015). В учебните програми са представени ключовите компетентности, които учениците трябва да придобият по предмета и примерни дейности за осъществяване на междупредметни връзки. За успешно осъществяване на целите и задачите на обучението в начален етап на образование, за формирането на ключовите компетентности и междупредметни връзки, водеща е ролята на обучението по български език, произтичаща от комуникативната му ориентация. Според Наредба № 5 за общообразователната подготовка “учебният предмет български език и литература изгражда основата на компетентностите по български език и на грамотността за четене и е пряко свързан с постигането на базовата, функционалната и комплексната грамотност” (Наредба №5, 2015).

В ДОС и учебните програми са представени примерни дейности за осъществяване на междупредметни връзки и ключовите компетентности, като очаквани резултати от обучението по отделните теми в учебна програма. В свое изследване Неминска, Р. обобщава, че компетентностният подход и интердисциплинарният “предполагат организиране на учебно-познавателния процес чрез активно включване на жизнения опит, използване на педагогически ситуации и дидактически казуси” (Неминска, Социални функции и съвременни подходи в учебните програми за начален етап на образование, 2016). По

този начин у учениците се развива желанието, мотивацията и потребността от познанието. В документа Европейската референтна рамка е посочено, че междудисциплинарното учене и иновативните подходи подпомагат активното учене и вземането на адекватни решения. “Междудисциплинарното учене позволява също по-голяма свързаност между отделните предмети в учебната програма, както и установяването на ясна връзка между преподаваното и обществените промени и актуалността” (Официален вестник на Европейския съюз, 2018/С 189/1). Ключовите компетентности показват насоки за структуриране на учебното съдържание по предмета и на специфични връзки между другите учебни дисциплини.

В прагматичен план се разглеждат възможностите за реализиране на междупредметни и интердисциплинарни връзки при обучението по човекът и обществото в 4. клас, които са част от учебните предмети в културно-образователната област „Обществени науки и гражданско образование“. Учебната програма по човекът и обществото за 4. клас (2017) включва глобалната тема “България и Европа”, чието учебно съдържание е декомпозирано в три теми: “Местоположението на България в Европа”, “България на Балканския полуостров”, “Пътешествие по границите на България” (Учебни програми, 2017). Обхващат се следните области на компетентност, които са резултат от междупредметни връзки с българския език - ученикът спазва правилата на българския книжовен език и прилага умения за уместна употреба на езикови средства, като определя и описва местоположението на България, на Балканския полуостров и в Европа. Налага се да съчинява писмени текстове по снимки, картини или други източници на знания. Описва за посетени градове и държави. Ученикът посочва примери в устна форма за значението на кръстопътното положение на България за стопанското и културното ѝ развитие. самостоятелно проучва и търси информация за държавите, ползващи еврото като общоевропейска валута. Междупредметна връзка с чужд език може да се постигне със слушане на популярни думи на различни европейски езици. Компетентности в областта на математиката се реализират чрез сравнява разстоянията между градове в България или между европейските столици. Дигитална компетентност е представена като умения за използване на възможностите на дигиталните технологии, търсене на информация и създаване на презентации. Развитието на компетентности за осмисляне, извличане и анализиране на информация чрез работа с текст, изображения, глобус, географска карта развива уменията за учене. С работата в екип и решаване на проблемни ситуации, изискващи изслушване и приемане на друга гледна точка, защита на личното мнение, толерантност към другите се постигат социални и граждански компетентности. Социализацията и приобщаването в обществото спомага за изграждане на знания, умения и отношения свързани с формирането на бъдещите граждани. Формирането на компетентност инициативност и предприемачество и умения за проучване на стоки, които се изнасят от България и на стоки внасяни от други страни се овладяват в часовете по технологии и предприемачество. Чрез изработване на проекти за опазване на природата на България и Европа се развиват умения за подкрепа на устойчиво развитие и за здравословен начин на живот и спорт. Изброените междупредметни и интердисциплинарни връзки реализират една от иновациите в българското образование – STEAM обучението. За него Суличка, И. пише, че „компетентностният прочит на STEAM обучението насочва към дефиниране на STEAM компетентностите като умения от по-висок клас, включващи умения за интердисциплинарен синтез между природо-математически и технологични области; умение за решаване на проблеми в хетерогенни екипи чрез прилагане на различни перспективи...“ (Суличка, 2021).

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

При проведените теоретични проучвания и наблюденията върху дейността на учениците по време на учебния процес при провеждането на уроците от глобалната тема “България и Европа” по човекът и обществото в 4. клас става ясно, че учебното съдържание по предмета е подходящо за осъществяване на междупредметни връзки и формиране на ключови компетентности. Принос за мотивацията и активиране на познавателната дейност на учениците имат заданията с междупредметен характер. Малките учениците използват усвоените знания и умения за самостоятелно изпълнение на задачите, предлагат идеи за постигане на целите на урока.

ЛИТЕРАТУРА

- ЗПУО. (2015). Извлечено от <https://www.navet.government.bg/bg/media/ZAKON-ZA-PREDUCHILISHTNOTO-I-UCHILISHTNOTO-OBRAZOVANIE.pdf>
- Коменски, Я. А. (2007). Велика дидактика. София: УИ "Св. Климент Охридски".
- Матанов, & и други. (2019). Човекът и обществото 4. клас. Клет България.
- МОН. (2019). Компетентности и образование. <https://web.mon.bg/bg/100770>. Извлечено от <https://web.mon.bg/bg/100770>

- Наредба №5. (30 11 2015 г.). Извлечено от МОН: https://cioo.mon.bg/wp-content/uploads/2014/07/nrdb5_30.11.2015_obshtoobr_podgotovka.pdf
- Неминска, Р. (2016). Социални функции и съвременни подходи в учебните програми за начален етап на образование. Педагогически форум, https://www.dipkusz-forum.net/chapter/23/pf1_2016bg. doi:10.15547/PF.2015.039
- Неминска, Р. (2018). Изследователския подход в учебните програми в начален етап на образование. Стара Загора: Кота.
- Неминска, Р. (2021). Теоретични и технологични основи на интердисциплинарното обучение. Стара Загора: Кота.
- Николова, Й. (2020). Иновации в училищното образование през погледа на студенти и учители. Образование и технологии, 11(1), 138-143. doi:<http://doi.org/10.26883/2020.201.2239>
- Официален вестник на Европейския съюз. (2018/С 189/1). From <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX%3A32018N0604%2801%29&qid=1682238975230>
- Препоръка на ЕС. (22 май 2018 г.). Извлечено от [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018N0604\(01\)&from=GA](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018N0604(01)&from=GA)
- Рашкова, С. (1997). Междупредметни връзки. София: Издателство "Народна просвета".
- Суличка, И. (2021). Компетентностна STEAM образователна рамка в началното училище. Stara Zagora, Bulgaria: Faculty of Education, Trakia University.
- Учебни програми. (2017). МОН. Извлечено от <https://web.mon.bg/bg/2190>